

سید حسن نصر اللہ
قلب مقاومت

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ

وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ

عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

حجرات (٤٩)، ١٣

-
سرشناسه	: موسوی گیلانی، سیدرضی، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: سید حسن نصرالله: قلب مقاومت / نویسندگان: سیدرضی موسوی گیلانی و آذر اسدی کرم
مشخصات نشر	: قم : نشر ادیان، ۱۴۰۴.
مشخصات ظاهری	: ۱۹۴ ص.
فروست	: نشر ادیان: ۲۲۰.
شابک	: ۰-۱۶-۷۹۶۹-۶۲۲-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۰۷-۲۰۱؛ همچنین به صورت زیرنویس.
عنوان دیگر	: قلب مقاومت.
موضوع	: نصرالله، سیدحسن، ۱۹۶۰-۲۰۲۴ م.
	Nasr Allah, Hasan, 1960-2024
موضوع	: نصرالله، سیدحسن، ۱۹۶۰-۲۰۲۴ م. — سرگذشتنامه
	Nasr Allah, Hasan, 1960-2024 -- Biography
شناسه افزوده	: اسدی کرم، آذر، ۱۳۶۰ -
رده بندی کنگره	: ۹م۵ن / ۸۷/۶۵ DS
رده بندی دیویی	: ۹۵۶/۹۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۸۷۹۴۲۳
-

سید حسن نصرالله

قلب مقاومت

سیدرضی موسوی گیلانی

آذر اسدی کرم

نشر ادیان

۱۴۰۴

قم، پردیسان، روبه روی مسجد امام صادق (علیه السلام)، دانشگاه ادیان و مذاهب.
تلفن: ۰۲۵-۳۲۸۰۳۱۷۱
همراه: ۰۹۱۲۷۵۴۵۷۷۸
فروشگاه اینترنتی:

📍 @Libadyan

www.Adyanpub.com

سید حسن نصرالله

قلب مقاومت

- مؤلف: سید رضی موسوی گیلانی و آذر اسدی کرم
- ویراستار: مرتضی غلامی
- ناشر: نشر ادیان
- نوبت چاپ: اول، بهار ۱۴۰۴
- طراح: مهدی محمدی شجاعی، شهرام بردبار
- صفحه آرا: نیره نجفی
- چاپ: مؤسسه بوستان کتاب
- شمارگان: ۵۰۰ نسخه
- مرجع قیمت: وبسایت رسمی انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب
- شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۹۶۹-۱۶-۰

(کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است)

تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه (از قبیل چاپ، فتوکپی، الکترونیکی، صوت و تصویر) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع و پیگرد قانونی دارد.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۷
------------	---

فصل اول: زندگی نامه

زندگی نامه سیدحسین نصرالله.....	۱۱
شخصیت های مؤثر بر اندیشه های سیدحسن نصرالله.....	۱۵
دبیر کلی نصرالله.....	۲۹
شهادت سیدهادی.....	۳۱
جنگ ۲۵ می، عید مقاومت و آزادی.....	۳۴
جنگ سی و سه روزه؛ وعده صادق.....	۳۷

فصل دوم: تحلیل

مقدمه.....	۴۱
حزب الله با هدایت سیدحسن نصرالله.....	۴۲
صفات اخلاقی.....	۴۳
قدرت مدیریت.....	۴۶
گرایش به تشکیل امت اسلامی.....	۴۸
ارتباط با توده مردم و نخبگان.....	۵۲
شخصیت فرامذهبی و فراقومی.....	۵۳
همزیستی میان مذاهب و طوایف.....	۵۵
هویت بخشی به شیعیان لبنان.....	۵۹
استقلال فکری حزب الله از دیگر کشورهای اسلامی.....	۶۰

۶۲.....	فصاحت و صراحت در سخن
۶۳.....	الگوبرداری از شخصیت نصرالله در جهان اسلام
۶۶.....	نگرش نصرالله درباره تشکیل حکومت اسلامی

فصل سوم: گفتگوها

۷۱.....	۱. گفتگو با آقای محمدمهدی شریعتمدار
۹۰.....	۲. گفتگو با دکتر سعدالله زارعی
۱۰۹.....	۳. گفتگو با حجت الاسلام والمسلمین عارف
۱۲۴.....	۴. گفتگو با آقای محمدعلی مهتدی
۱۴۸.....	۵. گفتگو با محمدرضا رئوف شیبانی
۱۶۸.....	۶. گفتگو با آقای دکتر حکم آمهز
۱۷۷.....	۷. گفتگو با حجت الاسلام والمسلمین دکتر زائری
۱۸۹.....	کتاب‌شناسی

مقدمه

سیدحسن نصرالله از شخصیت‌های مبارز و اثرگذار چند دهه گذشته در لبنان است که او را در جایگاه رهبر جریان شیعی در لبنان می‌شناسند. او از چهره‌های اصلی مقاومت در برابر صهیونیسم شناخته می‌شود که سال‌های زیادی دبیرکلی جبهه حزب‌الله را بر عهده گرفته است. به اقرار بسیاری از تحلیل‌گران سیاسی، نصرالله در دهه گذشته جدی‌ترین و اثرگذارترین شخصیت سیاسی در لبنان بوده که اندیشه و سخنان او بر وضعیت سیاسی لبنان و جبهه مقاومت در برابر اسرائیل تأثیری بسیار قوی دارد. این موقعیت در جهان اسلام برای افراد انگشت‌شماری وجود دارد و منحصر به فرد دانسته می‌شود. امروزه در جهان عرب، حزب‌الله به گروهی از مبارزان شیعی لبنان اطلاق می‌شود که بعد از فرازونشیب‌های زیادی که شیعیان در دهه‌های گذشته در جنگ و مقاومت در برابر اشغال و غصب لبنان توسط اسرائیل داشته‌اند، سازماندهی گردید و به گروهی جهادی و مبارز علیه منافع اسرائیل نامیده شد که امروزه بازوی نظامی لبنان دانسته می‌شود. به اعتقاد بسیاری از پژوهشگران در حوزه لبنان و جبهه مقاومت، سیدحسن نصرالله شخصیتی مذهبی و کاریزماتیک برای مردم لبنان است که همه اقشار و پیروان همه مذاهب و طایفه‌های متعدد لبنانی به او علاقه دارند و به اقتدار و صفات انسانی، اخلاقی و سیاسی او اذعان دارند. دیدن افرادی که پای صحبت سیدحسن نصرالله به سخنان او گوش می‌دهند، نشان از این وجاهت و مقبولیت عمومی او میان مردم چندپاره لبنان است، مردمی که از مذاهب و طایفه‌های متفاوت هستند. از سنی و شیعی گرفته تا مسیحی مارونی، دروزی،

کاتولیک و ارتدوکس و دیگر مذاهب همه به نصرالله علاقه‌مند هستند و او را از پیش‌تازان جبهه مقاومت می‌دانند که در صدد قدرت‌طلبی و جاه‌طلبی نیست و می‌کوشد مردم لبنان را به عزت و استقلال برساند؛ به طوری که آنان در کنار یکدیگر به همزیستی و آرامش ادامه دهند.

بررسی و تحلیل شخصیت سید حسن نصرالله در این کتاب از این جهت قابل توجه است که با این پرسش اساسی روبرو هستیم که چگونه او توانست برای پیروان دیگر مذاهب و طوایف قابل قبول و موجه باشد، در حالی که شخصیت‌های مذهبی در هر جامعه و فرهنگی تنها مورد توجه پیروان یک مذهب و فرقه هستند؟ کدام ویژگی او را در جایگاه یک عالم دینی ممتاز قرار داده است و موجب شده اندیشمندان دیگر مذاهب هم از او به نیکی یاد کنند و او را متعلق به خویش بدانند؟ به‌ویژه که امروزه این مسئله بسیار مهم است که اندیشمندان و عالمان دینی گاه در مذاهب دیگر از مقبولیت کمتری برخوردار هستند و بدیهی است وجود شخصیتی که بتواند برای اقشار و طوایف متفاوت الگو و اسوه باشد، موجب هم‌گرایی دینی و اجتماعی می‌گردد. به‌یقین جهان امروز نیازمند کسانی است که برای اقشار و احزاب متفاوت الگو باشد و این امر موجب ائتلاف و دوستی در یک جامعه می‌گردد و همه افراد جامعه را به کلمه واحد و به منافع مشترک فرا می‌خواند و جامعه را از شکست در برابر دشمنان متحد حفظ می‌کند.

شاید یکی از موضوعات بسیار مهم در شکل‌گیری تمدن اسلامی، تشخیص و تبیین عناصر مشترک و مورد نیاز سرزمین‌های اسلامی است، مبنی بر اینکه جهان اسلام به چه سازوکاری نیازمند است و چه مشکلات، منافع مشترک و دغدغه‌های اساسی در ساختن تمدن اسلامی وجود دارد که مسلمانان باید تمام هم‌وغم خود را متوجه آن کنند. شاید بتوان گفت امروزه منطقه خاورمیانه و جوامع اسلامی برای ساختن تمدن اسلامی نیازمند شخصیت‌هایی همچون سید حسن نصرالله هستند تا بتوانند موجب الفت میان مسلمانان با مذاهب و اعتقادات متعدد گردند. در

زمان کنونی، تمدن‌سازی وابسته به شخصیت‌ها و محورهای مشترک و مورد توافق سرزمین‌های اسلامی است که همه مسلمانان به آن عناصر گرایش داشته باشند؛ به طوری که منافع بزرگ‌تر را بر اختلاف‌های فرقه‌ای و جزئی ترجیح دهند و بتوانند سنت‌های اسلامی را در جوامع اسلامی نهادینه سازند.

جدی‌ترین موضوع مورد توجه نویسندگان این کتاب، این است که چه ویژگی‌هایی در سیدحسن نصرالله وجود دارد که از او شخصیتی فرامذهبی و فراملیتی ساخته است؟ و چگونه می‌توان نمونه‌هایی دیگر از این نوع اندیشمندان و رهبران سیاسی را در جامعه ایران و دیگر کشورهای اسلامی بازآفرینی کرد که بتوانند میان اقشار و طوایف مختلف با تنوع فکری و مذهبی سرزمین‌های اسلامی نقشی اصلاح‌گرایانه و ائتلاف‌کننده داشته باشند؟ بی‌تردید برای ساخت تمدن اسلامی با توجه به تنوع مذاهب، طایفه‌ها، آداب و رسوم، اقلیم‌ها و خرده‌فرهنگ‌ها نیاز به شخصیت‌هایی داریم که مقبول همه مسلمانان در جهان اسلام باشند و فراتر از هرگونه فرقه‌گرایی و طایفه‌گرایی، به اصلاح و نهادینه کردن سنت‌های الهی و قرآنی بپردازند. در این راستا نگرش اسلام سیاسی در کشورهای همچون عراق، عربستان، یمن، پاکستان، ترکیه، ایران و دیگر کشورها فراتر از هرگونه نگرش مذهبی با بحران و آسیب مواجه است و می‌طلبد تا شخصیت‌هایی سیاسی که فرمانطقه‌ای و فرامذهبی عمل می‌کنند، ترویج شوند تا موجب الفت میان مسلمانان گردند. بی‌تردید سیدحسن نصرالله از جمله افرادی است که از شاخصه‌ها و ویژگی‌ها این طیف افراد برخوردار است و می‌تواند از جمله الگوهای مناسب برای اندیشمندان و بزرگان سیاسی و مذهبی باشد.

زندگی نامه

زندگی نامه سیدحسین نصرالله

سیدحسین نصرالله ۳۱ آگوست سال ۱۹۶۰، برابر با ۹ شهریور ۱۳۳۹ در حومه شرقی بیروت در منطقه کرتینا به دنیا آمد. خانواده او در اصل متعلق به منطقه بازوریه هستند؛ منطقه‌ای که عرصه فعالیت چپ‌ها و مارکسیست‌ها بوده و شیعیان کمتر فعالیتی در این منطقه داشتند. سیدحسین فرزند بزرگ از خانواده‌ای است که هشت خواهر و برادر در آن زندگی می‌کنند؛ پنج خواهر و سه برادر که فاصله سنی میان خواهرها و برادرها بسیار کم است. حسین، محمد و جعفر نام برادران سیدحسین است. همه برادران سیدحسین از اعضای جنبش امل بوده‌اند و همه غیر از حسین که فرزند دوم خانواده است، از امل جدا شده‌اند. گفتنی است خود سیدحسین هم ابتدا از اعضای جنبش امل بود و مدتی ریاست شاخه امل در منطقه محل سکونت خود را بر عهده داشت. زینب، فاطمه، زکیه، امینه و سعاد خواهران سیدحسین و همه از اعضای فعال حزب الله هستند.

خانواده سیدحسین از قشر مستضعف و محروم جامعه بودند؛ به گونه‌ای که برای تأمین نیازهای اولیه خود در مشقت قرار داشتند. در آن زمان نه تنها خانواده سیدحسین در فشار اقتصادی بودند، بلکه بسیاری از مردم آن منطقه در سختی و دشواری اقتصادی زندگی می‌کردند.

مادرش «مهدیه صفی‌الدین» و پدرش سیدعبدالکریم نام داشت که سبزی و میوه می‌فروخت. پدر سیدحسن معتقد بود او در کودکی وابستگی عجیبی به مادر خود داشته است. بعد از مدتی که وضعیت معاش خانواده بهتر شد، عبدالکریم مغازه بقالی زد و سیدحسن و سیدحسین - برادر سیدحسن - در مغازه پدری کار می‌کردند و کمک دست پدر بودند. همواره سیدحسن دو مورد را از تأسف‌های زندگی‌اش نام می‌برد؛ یکی شرایط وخیم لبنان و مسئله مقاومت که به او اجازه نداد در جوانی تحصیلات حوزوی خود را در حوزه علمیه قم تا سطح مطلوب ادامه دهد؛ دیگری دوران کودکی که هیچ‌وقت پیش نیامد همه افراد خانواده سر یک سفره بنشینند و غذا بخورند؛ زیرا همیشه یک یا چند نفر از اعضای خانواده باید برای امرار معاش بیرون خانه کار می‌کردند.^۱ پدر بعد از خواندن نماز صبح به مغازه می‌رفت و دوازده شب برمی‌گشت و مادر هم ساعت‌هایی در روز برای کمک پیش پدر می‌رفته است.

وقتی این سطرها را درباره زندگی سیدحسن در کودکی می‌نویسم، زندگی امروز او به یاد می‌آید؛ زیرا سیدحسن با تجربه‌های تلخ و شیرین نامتعارفی که در زندگی‌اش داشت، بعدها هم نتوانست حلاوت حضور اعضای خانواده را کنار هم تصور کند. با این روحیه لطیف و حساس، سیدحسن از سال ۲۰۰۶ تا زمان شهادت به دلیل تلاش بی‌وقفه اسرائیل برای ترور او، به‌اجبار در امور خانوادگی دارای محدودیت بود و همواره نمی‌توانست با آنها زیستی عادی داشته باشد و شیوه‌ای از زندگی با تماس‌های بسیار محدود با اعضای خانواده به او تحمیل گردید.

سیدحسن سال ۱۹۷۸ (۱۳۵۷ ش) با فاطمه یاسین ازدواج کرد؛ آنها صاحب پنج پسر و یک دختر شدند؛ محمدهادی، محمد، جواد، محمدعلی، محمدمهدی و زینب نام فرزندان است. محمدهادی در هجده‌سالگی و در جنگ با اسرائیل شهید شد. جنازه هادی یکسال در اسرائیل بود تا مبادله شد. سیدحسن

۱. برای آشنایی با زندگی‌نامه نصرالله، رک به: مصباح محجوب؛ حزب‌الله و رهبری سیدحسن نصرالله، ص ۱۵ - ۳۱. راشد جعفرپور کلوری؛ آزادترین مرد جهان؛ ص ۱۵ - ۳۶.

شهادت پسرش را ارزشی برای خانواده خود می‌دانست. سیدهادی زمانی به شهادت رسید که سیدحسن دبیر کل حزب بود.

به نظر می‌رسد برای پیدا کردن نقطه‌چین‌هایی که ریشه فعالیت‌ها و طرز تفکر سیدحسن را روشن کند، بهتر است از همین کودکی او آغاز کرد. سیدحسن در خانواده‌ای فقیر به دنیا می‌آید. او فرزند بزرگ خانواده است و از کودکی هم در امرار معاش خانواده شریک می‌شود و باید در مغازه کار کند. در یکی از خاطراتش تعریف می‌کند به دلیل رها کردن مغازه و مشغول شدن به بازی، او و برادرش حسین از پدر کتک سختی می‌خورند. وقتی سیدحسن کودک به اطراف خود نگاه می‌کند، خانواده‌های مشابه خانواده خود را می‌بیند که به علت امرار معاش مجبور به مهاجرت از منطقه خود شده‌اند و با وجود تحمل این مهاجرت، زندگی سختی دارند. سیدحسن کمبود حضور اعضای خانواده را کنار هم احساس می‌کند؛ اما چاره‌ای هم برای تغییر وضع موجود نمی‌بیند؛ اما یک روز از روزها در میان این فقر عمومی، شرایط سیاسی منفعل حاکمیت لبنان و برآورده نشدن آرزوی سیدحسن در کنار هم قرار گرفتن اعضای خانواده، پدر سیدحسن نشانه‌ای را به مغازه خود می‌آورد که در سیدحسن کودک انگیزه ایجاد می‌کند.

سیدعبدالکریم پدر سیدحسن، به دیوار مغازه عکسی از امام موسی صدر را آویخت که لبنانی‌ها او را «سید» یا «سیدموسی» خطاب می‌کردند. علاقه سیدحسن به سیدموسی صدر از همین عکس و همین مغازه بقالی شروع می‌شود. سیدحسن در کودکی برای کمک به پدر به مغازه‌اش می‌رفت، به عکس امام موسی نگاه می‌کرد و آرزو می‌کرد روزی مانند او شود. در خانواده سیدحسن کسی علاقه‌مند به تحصیلات دینی و حوزوی نبود. دین‌داری خانواده سیدحسن شامل نماز خواندن پدر و مادر و گرفتن روزه ماه مبارک رمضان بود. خانواده سیدحسن در کوچکی او نه خانواده‌ای مذهبی به شمار می‌آمدند و نه سیاسی؛ اما بودن عکس سیدموسی صدر در مغازه پدری او را می‌توان مرتبط به نفوذ سیدموسی در لبنان به‌ویژه در طبقات محروم جامعه دانست؛ از این‌رو به نظر می‌رسد برای کامل شدن

تصویرمان از سیدحسن لازم است با آثار و افراد تأثیرگذار زندگی او آشنا شویم. زمانی که جنگ داخلی لبنان شدت پیدا می‌کند، خانواده سیدحسن در جنگ حضور ندارند. پدر همچنان به شدت درگیر تأمین ضرورت‌های زندگی فرزندان است و سیدحسن بیشتر در خانه می‌ماند. در این زمان او بیشتر مطالعه می‌کند و کتابی که بیشتر به دست می‌گیرد، تفسیر سیدعبدالله شبر است. عبدالله شبر در سال ۱۱۸۸ قمری (۱۱۵۳ شمسی) در خانواده‌ای عالم در نجف به دنیا آمد. این عالم شیعه ۵۴ سال زندگی کرد؛ اما تألیفات بسیاری از خود به جا گذاشت. وجهی که سیدحسن از شبر تأثیر می‌پذیرد، کتاب تفسیر قرآن اوست. این کتاب تفسیر چه ویژگی‌ای داشته است؟ تفسیر شبر قابل فهم است و شیوه بیان آن به گونه‌ای است که فهمش برای افراد مبتدی آسان است و با این وجود برای عالمان هم نکات ظریف و دقیقی دارد. تفسیر شبر با وجود اختصار، بخش‌های مهم از مطالب تفسیری از قبیل قرائات، شأن نزول، روایات و مباحث لغوی و بیانی و تفسیر قرآن به قرآن را دربر می‌گیرد.

در همین سال‌ها سیدحسن با کتابی دیگر از عالمی بزرگ آشنا می‌شود؛ او کتاب ارشاد القلوب محمد دیلمی را از کتاب‌فروشی دوره‌گرد می‌خرد. این کتاب بر زندگی او تأثیر می‌گذارد. کتاب ارشاد القلوب نوشته حسن بن محمد دیلمی از محدثان و واعظان قرن هشتم است. از زندگی او اطلاعات دقیقی در دست نیست. ارشاد القلوب از مهم‌ترین آثار دیلمی است که در دو جزء به نگارش درآمده است؛ جزء اول به ۵۴ باب تقسیم می‌شود و دیلمی ابتدا درباره موعظه، ذم دنیاگرایی و امراض قلبی و رذایل اخلاقی و عملی بحث می‌کند و سپس توبه، خوف، رجاء و صفات حسنه از قبیل شکر، رضا و یقین را توضیح داده است. جزء دوم این کتاب درباره ویژگی‌های حسنه و فضایل امام علی (علیه السلام) و حضرت فاطمه زهرا (علیها السلام) و دیگر امامان است، هرچند برخی از محققان جزء دوم را تألیف دیلمی نمی‌دانند.

شخصیت‌های مؤثر بر اندیشه‌های سیدحسن نصرالله

۱. سیدموسی صدر: سیدموسی صدر سال ۱۳۵۷ قمری در قم به دنیا آمد. خانواده پدری و مادری صدر از خانواده‌های مشهور مذهبی و سیاسی بودند. خاندان صدر سال‌ها در عراق، ایران و لبنان زندگی کرده‌اند و از روحانیون تأثیرگذار این منطقه بوده و هستند. پدر سیدموسی، سیدصدرالدین نام داشت که جانشین عبدالکریم حائری، مؤسس حوزه علمیه قم و از مراجع مشهور بوده‌اند. مادر سیدموسی هم از خاندان طباطبایی قمی بودند. این خانواده از مبارزان قیام علیه پهلوی اول بوده‌اند.

سیدموسی در پانزده سالگی وارد حوزه علمیه قم شد. او افزون بر ادامه‌دادن تحصیلات حوزوی، در دانشگاه تهران در رشته «اقتصاد در حقوق» درس خواند. در ۲۵ سالگی از دانشگاه فارغ‌التحصیل شد و برای ادامه تحصیلات حوزوی به نجف رفت. سیدموسی تا سال ۱۳۳۸ یعنی ۳۱ سالگی در نجف می‌ماند؛ اما چند توصیه زندگی او را تغییر می‌دهد. وی سال ۱۳۳۸ به توصیه آیت‌الله بروجردی، حکیم و شیخ مرتضی آل‌یاسین و وصیت مرحوم آیت‌الله سیدعبدالحسین شرف‌الدین رهبر متوفی شیعیان لبنان، به این کشور می‌رود. سیدموسی شخصیتی چندوجهی است و کسانی که با او همنشین بوده‌اند، او را عالمی حکیم و عارفی وارسته نامیده‌اند. بخشی از زندگی سیدموسی که با زندگی سیدحسن قرابت دارد، فعالیت‌هایی است که او در جایگاه رهبر شیعیان لبنان انجام داده است. سیدموسی وارد لبنانی می‌شود که شیعیان در طبقه محروم جامعه قرار داشتند و در فقر و تنگدستی زندگی می‌کردند. دولت مرکزی برای بهبود وضعیت محرومان و مستضعفان جامعه تلاش کمی می‌کند و شیعیان به طور عموم، به لحاظ فکری از اندیشه‌ها و تفکرات این مذهب کم‌اطلاع‌اند؛ به همین سبب سیدموسی با انتخاب روش گفتگوی روستا به روستا به دیدن مردم می‌رود، با آنها صحبت می‌کند و به شناخت و مطالعه جامعه لبنان از درون خود جامعه می‌پردازد. افزون بر شناخت جامعه شیعه، سیدموسی ارتباط عمیقی با رهبران مسیحی و سنی برقرار می‌کند. سیدموسی از ابتدای ورود به لبنان، با شعار «گفتگو، تفاهم و همزیستی» وارد

لبنان می‌شود. به یاد داشته باشیم ویژگی جامعه لبنان، تکثر و تنوع مذهبی و قومی است؛^۱ شصت درصد مردم لبنان مسلمان هستند که ۲۷ درصد اهل سنت و ۳۳ درصد شیعه هستند. ۳۹ درصد مردم لبنان مسیحی هستند که دربرگیرنده ۲۲ درصد مارونی، ۸ درصد ارتودوکس، ۵ درصد دروزی و ۵ درصد کاتولیک است؛ یک درصد دیگر مردم لبنان به سایر ادیان اعتقاد دارند. سیدموسی صدر چاره پیشرفت و عدالت در لبنان را گفتگویی میان ادیان، تلاش برای همزیستی طایفه‌های مختلف، از بین رفتن تعصبات عشیره‌ای و دفاع از محرومان می‌داند و درصدد بالارفتن دانش شیعیان است؛ به همین دلیل دو نهاد اساسی را تأسیس می‌کند؛ یکی جنبش امل^۲ و دیگری مجلس اعلای شیعیان. جنبش امل برای حرکت محرومان جامعه در لبنان تأسیس شد و مجلس اعلی با هدف تنظیم امورات مربوط به طایفه‌ها بنیان نهاده شد.

۱. دکتر طباطبایی خواهرزاده موسی صدر در یکی از خاطرات خود درباره نظرات موسی صدر در خصوص اهل کتاب و پیروان دیگر ادیان ابراهیمی و از جمله موضوع ذبیحه اهل کتاب از منظر امام موسی صدر این‌گونه شرح می‌دهد: در سال ۱۹۶۴ میلادی بود و من در آخن سکونت داشتم. یک بازرگان لبنانی ایشان را دعوت کرده بود. آن زمان هنوز مرحوم آقای محقق در هامبورگ بود. به‌هرحال من در فرانکفورت به ایشان ملحق شدم. در سرسرای همان هتلی که مستقر بودند، پرسیدند که آیا ناهار خورده‌ام یا نه؟ ساعت سه بعدازظهر بود. گفتم نه؛ گفتند که آشپزخانه اینجا از ساعت دو به بعد بسته است. برویم بیرون و یک جایی را پیدا کنیم. بیرون آمدیم و قدری قدم زدیم تا رستورانی را پیدا کردیم. داخل شدیم. من یک لحظه آمدم خودم را جمع کنم، چون قاعدتاً همه جا نجس بود و ...! گفتم: «دایی جان! ما اینجا مجبور هستیم هر غذایی که بیرون طبخ می‌کنند، منهای گوشتش و همین‌طور گوشت خوک، مابقی را استفاده کنیم. مسئله اینها چگونه است؟ آیا نجس است؟ پاک است؟ چگونه است؟» دایی جان در جواب گفتند: «ادا درمی‌آوری؟» گفتم: «نه، می‌خواهم بدانم؛ چون آقاجون به من قیدی یاد ندادند و نگفتند که در فلان مورد قیدی داشته باش». آنجا بود که دایی جان گفتند: «اینها مسیحی، اهل کتاب و بنابراین پاک هستند. اگر چیزی دال بر نجاست ندیدی، پاک هستند و اشکالی ندارد (سایت امام موسی صدر، مصاحبه با دکتر صادق طباطبایی، دوم اسفند ۱۳۹۵).

۲. کلمه امل مخفف «افواج المقاومة اللبنانية» یا «گردان‌های مقاومت لبنان» است که موسی صدر آن را به منزله بازوی نظامی جنبش با هدف مقاومت علیه اشغالگری اسرائیل بنیان نهاد. این جنبش در سال ۱۹۷۴ به صورت علنی شناخته شد و شعار اصلی آن هم «اسرائیل شر مطلق است» بود (شیخ نعیم قاسم؛ حزب‌الله لبنان؛ ص ۲۰).

از سوی دیگر موسی صدر در بدو ورود خود به لبنان جمعیت خیریه «البر و الاحسان» را برای رسیدگی به وضعیت محرومان و ساماندهی فقرا دوباره سازماندهی می‌کند. صدر از سال ۱۳۴۸ به مدت چهار سال با دولت وقت لبنان برای اجرای پروژه‌های زیربنایی و وظایف قانونی خود در مناطق شیعه‌نشین و محروم آن کشور گفتگو کرد؛ اما دولت این مسئولیت‌ها را نپذیرفت. در پی امتناع دولت لبنان از پذیرش این مطالبات و نیز اتمام حجت با آن، جنبش محرومان لبنان اوایل سال ۱۳۵۳ به رهبری موسی صدر شکل گرفت و راهپیمایی‌های مردمی عظیمی در شهرهای بعلبک، صور و صیدا علیه دولت انجام شد.^۱

سال ۱۳۵۴ شمسی جنگ‌های داخلی در لبنان شروع می‌شود و سیدموسی میان همهٔ ادیان لبنان، رهبری قابل اعتماد و کاریزماتیک پذیرفته شده است که تلاش خود را معطوف به پایان دادن به این جنگ‌ها می‌کند. سیدموسی اگرچه در

۱. فعالیت‌ها و آثار موسی صدر در لبنان:

۱. وی به تشکیل مراکز و مؤسسه‌هایی برای شیعیان لبنان همت گماشت تا بهبود و رشد زندگی مادی و فرهنگی آنان را به همراه آورد. ۲. تأسیس مجلس اعلای شیعیان لبنان که نخستین مرکز قانونی و سیاسی شیعیان بود و به منظور تدوین و تنظیم فعالیت‌های شیعه بود. ۳. گرفتن امتیازات از دولت لبنان و تأسیس مجلس جنوب برای بهبود بخشیدن به اوضاع فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی شیعیان لبنان. ۴. برقراری ارتباط با رهبران دیگر کشورها برای ایجاد صلح در لبنان. ۵. توجه و پیگیری مسئولیت‌های ملی و حفظ استقلال و تمامیت ارضی لبنان. ۶. تأسیس نخستین سازمان غیردولتی شیعیان (حرکت المحرومین). ۷. تأسیس نخستین سازمان شبه نظامی شیعیان (امل). در شرایطی که تمامی طوایف از سال‌ها قبل نیروهای شبه نظامی خاص خود را تدارک دیده و در درگیری‌ها به نفع مصالح خود به میدان می‌فرستادند، سیدموسی صدر نخستین نیروی شبه نظامی شیعه را با همکاری دکتر مصطفی چمران از نیروهای نهضت آزادی ایران و مخالف حکومت شاه ایران که در مصر آموزش چریکی دیده بود، با همراهی دیگر جوانان شیعه سازمان‌دهی و صحنه سیاسی لبنان را متأثر از حضور این جنبش کرد. این تأثیر پس از فرازونشیب‌های مختلف در طی بیش از سه دهه گذشته همچنان پابرجاست. «امل» در خلال جنگ‌های داخلی لبنان به صورت مکرر با احزاب راستی و چپ‌ی که به حضور نظامی شیعیان معترض بودند، درگیر شد. در این بین اقداماتی به منظور حذف فیزیکی رهبری و اعضای مؤثر آن در صحنه سیاسی لبنان صورت گرفت. امل در سال‌های اولیه جنگ داخلی به منظور حفظ سازمان آزادی‌بخش فلسطین تن به جنگی ناخواسته داد و از آنان در برابر مارونی‌ها با تمام امکانات دفاع کرد. با ربوده شدن سیدموسی صدر و غیبت وی در صحنه سیاسی لبنان، سازمان دچار تحولات عمده‌ای شد.

جامعه داخلی لبنان به گفتگو و همزیستی معتقد بود، موضع روشنی در برابر اسرائیل داشت. او درباره اسرائیل گفت: «اسرائیل شرّ مطلق است. اسرائیل ضد اسلام، ضد مسیحیت، ضد ایمان، ضد قومیت عربی، ضد انسانیت و ضد میهن است. بدتر از اسرائیل در جهان وجود ندارد. ما اسرائیل را شرّ مطلق می دانیم. بدتر از اسرائیل در جهان وجود ندارد. اگر اسرائیل و شیطان با یکدیگر بجنگند، ما در کنار شیطان می ایستیم. اگر اسرائیل با چپ بجنگد، ما در کنار چپ خواهیم ایستاد. اگر اسرائیل با راست بجنگد، در کنار راست خواهیم ایستاد. این است معنای "اسرائیل شرّ مطلق است". من شخصاً در حد مطالعاتم هیچ نهادی را خطرناک تر از اسرائیل نمی شناسم».

با توجه به شخصیت مذهبی و سیاسی موسی صدر، می توان تصور کرد چرا یکی از الگوهای سید حسن نصرالله، موسی صدر بوده است. درواقع از نخستین شخصیت های مذهبی که به حل مشکلات مردم لبنان، فقیران و مبارزه علیه اسرائیل اقدام کرد، موسی صدر بوده است و می توان پیوند و شباهت میان شخصیت موسی صدر و نصرالله را به راحتی درک کرد. درحقیقت هنگامی که نخستین بار سید حسن تصویری از موسی صدر را بر مغازه پدر خود دید، در ذهنش چنین پیشینه ای وجود داشت. سید موسی در ادامه زندگی سید حسن نیز بر او تأثیر زیادی می گذارد و می توان گفت بسیاری از عملکردهای سید حسن در ادامه تفکرات و عملکردهای سید موسی است و او پای خود را در جاهایی گذاشت که روزگاری موسی صدر گذاشته بود و شخصیت سید حسن ادامه شخصیت موسی صدر بوده است. سرانجام سید موسی شهریور ۱۳۵۷ شمسی به دعوت معمر قذافی به لیبی می رود و متأسفانه از همان زمان ناپدید شده است و هنوز خبر قطعی مبنی بر کشته شدن یا مرگ طبیعی سید موسی گزارش نشده است.

۲. علامه محمد حسین فضل الله: آشنایی نصرالله با علامه فضل الله از دوران نوجوانی شکل گرفت. سید حسن تحصیلات ابتدایی را در مدرسه نجاج گذراند و

بعد از آن به مدرسه سن‌الفیل رفت. وقتی در سال ۱۹۷۵ جنگ‌های داخلی لبنان شروع می‌شود، مدارس تعطیل می‌شوند و فالانژیست‌ها، کرتینا را می‌گیرند و زندگی برای مسلمانان سخت می‌شود؛ بنابراین سیدحسن و خانواده‌اش به بازوریه برمی‌گردند. سیدحسن به‌اجبار همراه خانواده از کرتینا به روستای محل تولد خود برمی‌گردد و تحصیلات متوسطه را در یکی از مدارس دولتی شهر صور به پایان می‌رساند. که در آن زمان کمونیست‌ها به طور کامل بر روستای آنها تسلط داشتند. سیدحسن وقتی دانش‌آموز راهنمایی بود، در منطقه سن‌الفیل در شرق بیروت زندگی می‌کرد. در همسایگی این منطقه مرکزی اسلامی بود که حضرت آیت‌الله سیدمحمدحسین فضل‌الله در آنجا نماز جماعت را اقامه و سخنرانی می‌کردند. در فاصله دوازده تا پانزده سالگی، هر روز در نماز جماعت و سخنرانی‌هایشان شرکت می‌کرد. سیدحسن تنها فرد متدین محله خود بود که هر روز برای نماز جماعت به مرکز اسلامی می‌رفت.

سیدمحمدحسین فضل‌الله سال ۱۳۱۴ شمسی (۱۹۳۵ میلادی) در خانواده‌های لبنانی نجف به دنیا آمد. پدرش سیدعبدالرئوف از مراجع مشهور بود. فضل‌الله در نه سالگی نزد پدر یادگیری دروس حوزوی را آغاز کرد. فضل‌الله نخستین بار در هفده سالگی به لبنان رفت؛ اما دوباره به نجف برگشت. در نجف همنشین شهید محمدباقر صدر و شیخ محمد مهدی شمس‌الدین بود. آنها با هم نشریه‌ای به نام «جماعة العلماء» را راه‌اندازی کردند. حاصل همنشینی‌ها و هم‌سخنی‌های شهید صدر و علامه فضل‌الله، تأسیس حزب «الدعوة الاسلامیه» بود. آنها معتقد بودند جامعه شیعه در عراق نیازمند حزب و تشکیلات است. فضل‌الله در ۳۱ سالگی به لبنان رفت و در لبنان حوزه علوم دینی «المعهد الشرعی الاسلامی» را تأسیس کرد؛ همچنین حوزه علمیه ویژه زنان را نیز در بیروت و حوزه‌ای نیز در صور و حوزه المرتضی در دمشق (سیده زینب) را تأسیس کرد. نظرهای علامه فضل‌الله در حوزه زنان مورد توجه بوده است. فضل‌الله نه مرکز خیریه و دو بیمارستان در لبنان راه‌اندازی می‌کند. این خیریه‌ها به گفته نزدیکان

فضل الله، به دلیل جنگ‌های داخلی لبنان و حمله اسرائیل به این کشور برای تربیت یتیمان به‌ویژه فرزندان شهدا و فرزندان فقیران تأسیس شد. فضل الله از زمان حضور در لبنان تا زمان درگذشت به طور مرتب جلسه‌های وعظ دینی و اخلاقی و تفسیر برگزار می‌کرد و بسیاری از اعضای حزب الله از جمله سیدحسن به‌ویژه در جوانی، در جلسات او شرکت می‌کردند.

فضل الله حدود هفتاد کتاب نوشته است؛ همچنین سی کتاب از او به چاپ رسیده است که شامل سخنرانی‌ها و کلاس‌های درس اوست. فضل الله شاعر نیز بود که سه دیوان شعر از ایشان به چاپ رسیده است. ایشان در همه عمر خود پرچمدار مبارزه با اسرائیل بود و از کشورهای عربی نیز می‌خواست موضع‌گیری روشنی درباره اسرائیل داشته باشند. در سال ۱۳۸۸ در فتوایی درباره رابطه با اسرائیل، هر نوع سازش با این رژیم به هر بهانه و دلیل از سوی نظام‌های عربی را حرام اعلام کرد؛ همچنین در این فتوا گفته بود: «فلسطین، همه فلسطین، با مرزهای تاریخی آن یک سرزمین عربی و اسلامی است و کسی حق قانونی گذشت از یک وجب آن را ندارد. حرام بودن سازش با اسرائیل شامل همه مسلمانان بدون استثنا می‌شود و بستگی به خصوصیات مذهبی آنان ندارد؛ زیرا واجب کفایی مسلمانان است که به لحاظ فرهنگی، سیاسی، تبلیغاتی، اجتماعی، اقتصادی و حتی نظامی و امنیتی برای تأکید حفظ و حضور فلسطین در وجدان امت تلاش کنند». علامه فضل الله سه مرتبه توسط گروه‌های مختلف ترور شد و یک مرتبه توسط فالانژیست‌ها ربوده شد؛ اما سرانجام سال ۱۳۸۹ شمسی درگذشت.

۳. امام خمینی رحمته الله علیه: سیدحسن پس از بازگشت به لبنان، تحصیلات خود را در مدرسه دینی منطقه بعلبک که سیدعباس و بعضی عالمان آن را تأسیس کرده بودند، ادامه می‌دهد؛ همچنین هم‌زمان به عنوان نماینده سیاسی جنبش امل در منطقه بقاع فعالیت می‌کرد. سیدحسن سال ۱۹۷۸ (۱۳۵۷ ش) زمانی که امام خمینی رحمته الله علیه از نجف به پاریس می‌رود، با اندیشه‌های ایشان آشنا می‌شود؛ درواقع آشنایی سیدحسن با امام خمینی رحمته الله علیه بعد از رفتن ایشان از نجف به پاریس بود.